EUROOPA
KOMISJON

Brüssel, 3.6.2025
COM(2025) 266 final

KOMISJONI ARUANNE EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE

õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi järelhindamise (teine osa), programmi „Kodanike Euroopa“ järelhindamise ning kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi vahehindamise kohta

{SWD(2025) 133 final}

1. Sissejuhatus

Käesolevas aruandes esitatakse Euroopa Komisjoni tehtud hindamise[1] tulemused, mis on jagatud kolmeks osaks:

1) õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi[2] järelhindamine, milles vaadeldakse programmi pikemaajalist mõju ja mõju püsivust 2022. aastal lõpuleviidud järelhindamise[3] esimese osa tulemuste põhjal;

2) programmi „Kodanike Euroopa“[4] järelhindamine, milles vaadeldakse programmi tulemusi ning pikaajalist mõju ja mõju püsivust;

3) kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi[5] vahehindamine, milles vaadeldakse programmi esialgseid saavutusi.

Parema õigusloome suuniste[6] kohaselt hinnati neid kolme programmi tulemuslikkuse, tõhususe, sidususe, ELi lisaväärtuse ja asjakohasuse kriteeriumide alusel.

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi eesmärk[7] oli aidata kaasa sellise ala edasisele arengule, kus edendatakse, kaitstakse ja rakendatakse tõhusalt võrdõiguslikkust ja isikute õigusi, nagu on sätestatud ELi lepingus, ELi toimimise lepingus, Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ning rahvusvahelistes inimõiguste konventsioonides, millega liit on ühinenud. Programmiga „Kodanike Euroopa“ aga toetati algatusi Euroopa lähiajaloo tundmise ja ELi tasandi kodanikuosaluse parandamiseks. 2021. aastal loodud kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi eesmärk on õigusriigile tuginedes toetada ja edasi arendada avatud, demokraatlikke, võrdõiguslikke, kaasavaid ja õigustel põhinevaid ühiskondi. Programmiga edendatakse aktiivse ja suurema mõjuvõimuga kodanikuühiskonna toimimist, inimeste osalemist demokraatias, kodanikuühiskonnas ja ühiskonnaelus ning Euroopa ühiskonna rikkalikku mitmekesisust, mis põhineb ühistel väärtustel, ajalool ja mälul.

Hindamine põhineb organisatsioonivälistele ekspertide tehtud toetava uuringu käigus kogutud tõenditel[8]. Selles tehakse kokkuvõte eelnenud mõjuhinnangust,[9] et analüüsida võimalikku ettepanekut Euroopa kultuuri, õiguste ja väärtuste programmi kohta, ning täpsustatakse õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi[10] vahehindamise, õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse järelhindamise esimese osa ning programmi „Kodanike Euroopa“[11] vahehindamise tulemusi. Täpsemalt tugineb kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi vahehindamine ka 2014.–2020. aasta õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi järelhindamise teise osa tulemustele ning programmi „Kodanike Euroopa“ järelhindamisele[12].

---

[1] Vt aruandele lisatud komisjoni talituste töödokument.
[2] 17. detsembri 2013. aasta määrus (EL) nr 1381/2013.
[3] Võttes arvesse, et 2021. aastal oli pooleli veel suur hulk projekte, anti õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi järelhindamise esimeses osas (COM/2022/118 final) ülevaade rahaliste vahendite jaotusest ning hinnati esialgseid saavutusi. Käesolevas aruandes esitatakse järelhindamise teine osa ning keskendutakse programmi pikaajalisele mõjule ja mõju püsivusele.
[4] 14. aprilli 2014. aasta määrus (EL) nr 390/2014.
[5] 28. aprilli 2021. aasta määrus (EL) 2021/692.
[6] Parem õigusloome: suunised ja vahendid.
[7] Määruse (EL) nr 1381/2013 artikkel 3.
[8] Kindlaks tehti mõned andmete kvaliteedi probleemid, eelkõige seoses õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi andmete kättesaadavuse ning analüüsiga. Usaldusväärsete tulemuste saamiseks lahendati neid probleeme võimalikult palju.
[9] SWD(2018) 290 final.
[10] SWD/2018/358 final.
[11] SWD/2018/086 final.
[12] Andmete kogumine õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi (teise osa) ja programmi „Kodanike Euroopa“ järelhindamiseks ning kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi vahehindamiseks toimus ühel ja samal ajal ning üldine hindamine kavandati nii, et kahe järelhindamise tulemusi saaks kasutada vahehindamise analüüsis.

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi ning programmi „Kodanike Euroopa“ järelhindamise rakendusperiood oli 1. jaanuarist 2014 kuni 31. detsembrini 2020 ja see hõlmas kõiki meetmeid kõigis osalevates riikides[13] selle aja jooksul. Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi vahehindamise rakendusperiood oli 1. jaanuarist 2021 kuni 31. detsembrini 2023 ja see hõlmas kõiki meetmeid kõigis osalevates riikides[14] selle aja jooksul.

Konsulteeriti paljude sidusrühmadega, sealhulgas ELi liikmesriikidega, kes on asjaomaste programmikomiteede liikmed, programmi taotlejate ja toetusesaajatega, eksperdirühmadega, asutustega, programmi kontaktpunktidega, kodanikuühiskonna organisatsioonidega ning üldsusega. Kokku andis kogu konsultatsiooniprotsessi jooksul tagasisidet üle 1 000 sidusrühma[15].

Käesolevas aruandes tehakse kokkuvõte hindamise peamistest tulemustest. Siin esitatakse tähelepanekuid ja juhitakse tähelepanu parandamist vajavatele valdkondadele, mida komisjon võiks kaaluda praeguse programmitöö perioodi ja järgmise rahastamistsükli jaoks.

2. Peamised hindamistulemused

Programmi „Kodanike Euroopa“ ning õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi eesmärgid on tulemuslikult täidetud. Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi on täiustatud nende programmide rakendamisel saadud kogemuste põhjal, näiteks on tõhususe suurendamiseks lihtsustatud menetlusi Euroopa Komisjoni ja toetusesaajate jaoks ning parandatud programmi nähtavust. Neid täiustusi silmas pidades võib järeldada ka seda, et kõnealune programm on oma eesmärkide täitmisel edenenud kavakohaselt. Samuti jõuti hindamisel järeldusele, et kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmiga hõlmatud küsimustega tegeleva programmi järele on tõendatud vajadus. Allpool on peamised tulemused esitatud vastavalt viiele hindamiskriteeriumile, käsitledes iga programmi puhul igat kriteeriumi.

2.1. Tulemuslikkus

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi eesmärgid on tulemuslikult täidetud. Sellega õnnestus tõhusalt jõuda väga erinevate organisatsioonideni, sealhulgas avaliku sektori asutuste, kodanikuühiskonna organisatsioonide ja teadusasutusteni, ja sellega tagada, et sellest algatustest saavad kasu paljud sidusrühmad. Eesmärgid keskendusid diskrimineerimise vältimisele, soolisele võrdõiguslikkusele, lastekaitsele ning rassismi ja vägivalla ennetamisele, hõlmates kaudselt kõiki diskrimineerimise, sallimatuse või vägivalla all kannatavaid isikuid ELis. Kuigi sihtrühmad olid erieesmärkide vahel hästi jaotatud, olid teatavad rühmad sagedamini seotud konkreetsete sihtidega, mis näitab, et programmi piires oli lähenemisviis paindlik ja kohandatud, et mõjusalt vastata erinevatele vajadustele ja olukordadele.

Rahastatud toetuste ja hankelepingute arv ning üheksa erieesmärgi täitmiseks eraldatud eelarve osakaal näitavad, et õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm toetas kõige enam

[13] Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmis võisid osaleda kõik ELi liikmesriigid, Island ja Serbia, kuid Liechtensteinil oli õigus osaleda vaid seoses mõne erieesmärgiga. Programmi „Kodanike Euroopa“ rakendati lisaks kõigile ELi liikmesriikidele veel kuues partnerriigis: Albaanias, Bosnias ja Hertsegoviinas, Montenegros, Põhja-Makedoonias, Serbias ja Kosovos*.
* Kõnealune nimetus ei piira seisukohti staatuse suhtes ning on kooskõlas ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooniga 1244/1999 ja Rahvusvahelise Kohtu arvamusega Kosovo iseseisvusdeklaratsiooni kohta.
[14] Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi rakendatakse kõigis ELi liikmesriikides. 2024. aasta novembris kuulusid osalevate partnerriikide hulka ka järgmised riigid: Albaania, Bosnia ja Hertsegoviina, Kosovo, Serbia ja Ukraina.
[15] Sõltuvalt sidusrühmast kasutati konsultatsiooniks spetsiaalseid meetodeid ja vahendeid: küsimustikuga veebipõhine avalik konsultatsioon, küsitlused, teemarühmad, aruteluseminarid ja sihtuuringud. Need täiendasid andmeid ja teavet, mis oli kogutud muude meetoditega (näiteks dokumentide analüüs ja juhtumiuuringud).

mittediskrimineerimise põhimõtte paremat rakendamist ning laste, noorte, naiste ja muude riskirühmade vastu suunatud vägivalla kõigi vormide ennetamist ning tõkestamist, nagu on ette nähtud iga-aastaste tööprogrammide kavades. **Enamiku õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi raames rahastatud projektidega aidati siiski saavutada mitut erieesmärki,** mitte ainult seda eesmärki, mille jaoks rahalisi vahendeid saadi.

Kooskõlas erieesmärkidega on õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi üheks saavutuseks romade integreerimise riiklike strateegiate rakendamiseks loodud kõigi sidusrühmadega (sealhulgas romadega) koordineerimise struktuursete mehhanismide arv[16]. Peale selle suurenes naiste tööhõive määr ELis[17] programmi lõpuks 62,4 %-lt 66,2 %-le, sooline palgalõhe[18] ELis vähenes 12,3 %-le ning nende inimeste osakaal, kes peavad naistevastast perevägivalda vastuvõetamatuks,[19] suurenes 84 %-lt 96 %-le. Kõik need on positiivsed tulemused. Kuid põhjuslikku seost ei ole võimalik kindlaks teha, võttes arvesse ka seda, et lisaks õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmile võisid nendest näitajatest nähtuvatele edusammudele kaasa aidata paljud tegurid. Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi rahastus aitas liikmesriikides korraldada puudega inimeste vajadusi arvestava linna auhindu, puudega inimeste Euroopa päeva ja teadlikkuse suurendamise seminare ning rakendada liikmesriikides Euroopa puudega inimese kaarti.

Pärast aastaid 2014–2020 on õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm olnud tulemuslik ka pikas perspektiivis. Piiriülese koostöö ja riikidevaheliste võrgustike jaoks loodi arvukalt vahendeid ning mehhanisme. Tänu õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi rahastusele suutsid sidusrühmad töötada kogu ELis ning luua pikaajalisi suhteid, et edendada ja rakendada oma strateegiaid pikemas perspektiivis. Rahastatud meetmetel oli ka pikemaajaline mõju (näiteks paranesid koolitusmeetmete ja teadlikkuse suurendamise meetmete tulemusena teadmised ja teadlikkus). Aastatel 2016–2020 osales koolitustel üle 2,3 miljoni inimese.

Programmi käigus oli vaja tegeleda väliste teguritega, millest suurim mõju oli COVID-19 pandeemial. Kuigi ajakava oli vaja kohandada ja projektitegevus üle viia veebiplatvormidele, ei paistnud pandeemia mõjutavat rahastatud projektide tulemuslikkust. Sellele aitasid kaasa ka komisjoni võetud meetmed (näiteks paindlikkus toetuslepingute pikendamisel). Positiivne on see, et pandeemia motiveeris toetusesaajaid paremini kasutama digitehnoloogiaid ja tegema koostööd veebis.

Programm hõlmas kõiki liikmesriike, kuid kõige rohkem projekte rakendasid organisatsioonid Itaalias, Belgias, Kreekas ja Hispaanias. **Üldiselt olid sidusrühmad rahul sellega, kuidas konkursikutseid avaldati ja teavet levitati.** Väiksematel rohujuuretasandi organisatsioonidel oli siiski probleeme rahastamisvõimaluste kohta teabe kättesaadavusega, mis näitab, et teavitamist ja toetamist on vaja parandada.

Programm „Kodanike Euroopa“

Programmi „Kodanike Euroopa“ üld- ja erieesmärgid saavutati. Kuigi põhjuslikku seost ei ole võimalik kindlaks teha, näitavad Eurobaromeetri andmed, et nende ELi kodanike osakaal, kes tunnevad end eurooplasena,[20] suurenes 63 %-lt 2014. aastal 72 %-le 2023. aastal,

[16] See arv suurenes nullist 2013. aastal 2023. aastaks üheni kõigis 27 liikmesriigis.
[17] Eurostat, „Employment and activity by sex and age - annual data“ (Tööhõive ja tegevusala soo ning vanuse järgi – iga-aastased andmed), https://doi.org/10.2908/LFSI_EMP_A.
[18] Eurostat, „Gender pay gap in unadjusted form by NACE Rev. 2 activity“ (Sooline palgalõhe korrigeerimata kujul NACE Rev. 2 tegevusalade kaupa), https://doi.org/10.2908/EARN_GR_GPGR2.
[19] Eurobaromeetri eriuuring nr 449. Sooline vägivald, doi: 10.2838/009088.
[20] Näitaja, mida kasutatakse, et mõõta kodanike arusaamist liidust, selle ajaloost ja mitmekesisusest. Selle eesmärk on edendada Euroopa kodakondsust ning liidu tasandil parandada kodanikuühiskonnas ja demokraatias osalemise tingimusi.

mis ületab programmi eesmärgiks seatud 59 % suurel määral. Määrusega (EL) nr 390/2014[21] ettenähtud tulemusnäitajatest lähtudes hindasid programmi toetusesaajad, et kummagi tegevussuuna meetmetes osales otseselt kokku üle 9,3 miljoni inimese ja kogu ELis oli sellega seotud kokku 388 miljonit inimest. Need arvud on suured, kuid hinnangus tuleks olla ettevaatlik, sest aruandluse kvaliteedis esineb osalejate arvu puhul küsitavusi. Programmiga toetati ka enam kui 2 500 projekti rakendamist kogu ELis ja kõigi meetmete peale kokku 14 707 osalenud organisatsiooni. Seepärast on mõistlik väita, et programm võis vähemalt mõnel määral kaasa aidata edusammudele, mida Eurobaromeetri kodakondsuse uuring on aasta-aastalt näidanud.

Toetusesaajad leidsid, et nende projektid on saavutanud ettenähtud tulemused. Kolmandik avalikule konsultatsioonile vastanutest kinnitas, et **programm on olnud edukas ELi ühise ajaloo ja väärtuste kohta teadlikkuse suurendamisel ning kodanikuühiskonnas ja demokraatias osalemise suurendamisel. Ajaloolise mälu ja kodanikuühiskonna meetmete käsitlemine eraldi tegevussuundadena aitas** tagada nende selge ning eristuva panuse üld- ja erieesmärkide saavutamisse.

Programmiga „Kodanike Euroopa“ toetati projekte, mille tulemustel võib olla pikaajaline mõju. Selle raames võrgustiku loomise väärtus,[22] väike halduskoormus, kaasamine ja lai teemaring olid tegurid, mis tagasid edu ja suurendasid pikaajalist mõju. Kindlaks tehti mitu võimalust, mil viisil sai tegevus jätkuda pärast projekti lõppu või kuidas saavutati projekti eeldatavatest tulemustest suurem mõju. Selle näiteks on poliitikaalgatuste väljatöötamine kohalikul tasandil, et rohkem toetada haavatavate elanikkonnarühmadega töötavaid valitsusväliseid organisatsioone, ning piirkondlike sidusrühmade dialoogiplatvormide loomine.

Kõige suurem ootamatu mõju programmile oli seotud COVID-19 pandeemiaga, mille tulemusena tekkisid projektide rakendamisel viivitused või märkimisväärsed probleemid. Kuid see ei mõjutanud tulemusi, sest toetusesaajad kohanesid kiiresti ning komisjoni võetud meetmed olid tõhusad, nagu ka õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi puhul. Pandeemiast tingitud kiirel digitaliseerimisel oli kasulikke kõrvalmõjusid, näiteks see, et virtuaalsete vahendite abil suhtlesid mõned kodanikuühiskonna organisatsioonid kavandatust suurema hulga inimestega.

Toetusi anti kõigi liikmesriikide toetusesaajatele. Programm oli eelkõige nähtav suurematele abikõlblikele organisatsioonidele, kes suhtlesid laialdaselt võrgus ja keskendusid rahastamisvõimaluste otsimisele. Toetusesaajad tõid esile võimalusi, kuidas nende arvates oleks ettevalmistamise käigus saanud programmi rohkem reklaamida, näiteks sotsiaalmeedia ja interaktiivse meedia kaudu. Sellele vaatamata meelitas programm aastate jooksul edukalt ligi üha rohkem esmakordseid taotlejaid (2019. aastal saavutati tipptase 66 %), mis näitab, et potentsiaalsed taotlejad olid programmist teadlikud või olid sellest teada saanud.

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm

Vahehindamise ajal on **kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm oma eesmärkide täitmisel edenenud kavakohaselt**. Kõigi tegevussuundade projektid ja nendes kavandatud meetmed ning tulemused on programmis ettenähtud meetmete liikidega kooskõlas. Enamgi veel, **programm on juba saavutanud suurema osa oma näitajate jaoks seatud eesmärkidest**. Kogutud tõendite põhjal on tõenäoline, et soovitud tulemused saavutatakse, kuigi lõpliku otsuse tegemiseks on veel liiga vara.

[21] 14. aprilli 2014. aasta määruse (EL) nr 390/2014 artikkel 15 ja III lisa.
[22] Siia kuulub rahvusvahelise koostöö hõlbustamine kogu ELis, võrgustike loomine nišiteemade valdkondades ja parimate kogemuste vahetamine sarnase mõtteviisiga organisatsioonidega.

Käesoleva hindamise jaoks kogutud tõendite põhjal **vastasid toetatud projektid ELi poliitikaprioriteetidele, tegelesid valdkonna tegelike vajadustega, põhinesid väljakujunenud metoodikal ja ette kindlaksmääratud kindlal partnerlusel, olid tugeva ELi mõõtmega ja pakkusid ELi lisaväärtust**[23] **ning neis kavandatud tulemused olid realistlikud ja püsivad**[24]. Kõik sidusrühmad, kellega konsulteeriti, olid üksmeelel, et toetuste ümberjaotamise mehhanismid liidu väärtuste ja Daphne tegevussuunas vastavad kodanikuühiskonna olulistele vajadustele. Samal ajal näitasid kogutud tõendid ka seda, et **liidu suurema rahastuse vajadus** väärtuste, õiguste ja kodakondsuse edendamiseks on endiselt lahendamata. Nendele eriti olulistele valdkondadele eraldatud vahendite nappus võib vähendada suutlikkust täita kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi eesmärke.

Välistel teguritel, nagu COVID-19, Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu, Brexit[25] ja konkreetse riigi olukord, on olnud programmile tervikuna väike mõju. Kuigi COVID-19 põhjustas viivitusi mõne projekti rakendamisel, ei paista, et see oleks kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmile mõju avaldanud. Peale selle on aastate 2021–2022 ning 2023–2025 tööprogrammides juba arvesse võetud COVID-19 ja Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu,[26] nii et programm on endiselt asjakohane.

Programmi nähtavus tugineb eelkõige kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi riiklikel kontaktpunktidele ning teabe jagamisele veebiseminaridel. Teavet jagatakse ka mitme muu kanali kaudu,[27] mis jõuavad võimalike taotlejateni kogu ELis. **Programm paistab olevat ELi liikmesriikides mõõdukalt tuntud, kuid eelkõige suuremates organisatsioonides, millel on rahvusvahelised võrgustikud või mis asuvad suuremates linnades.** Paljud tunnustasid riiklike kontaktpunktide jõupingutusi suurendada programmi nähtavust ja sidusrühmade kaasamist, kuid tõendid tõid siiski esile võimaluse suurendada teadlikkust kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmist, eelkõige väljaspool programmi sihtrühmi.

Programm **hõlmab kõiki ELi liikmesriike ja mitut ELi mittekuuluvad riiki**, kes otsustasid programmis vabatahtlikult osaleda. **Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm** on aidanud paremaks muuta ka **geograafilist tasakaalu**, sest Ida-Euroopa projektide osakaal on suurem kui varasemate programmide puhul[28].

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm näitab oma meetmetega kindlat pühendumust soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamisele ning kaasavama ja võrdsema lähenemisviisi edendamisele. Tulemusliku rakendamise tagamiseks ja tuginedes juba varasemates programmides kasutatud põhimõtetele, võetakse soolist võrdõiguslikkust

[23] Küsitletud ja uuritud toetusesaajad pidasid programmi ELi mõõdet peamiseks tugevuseks ja motiveerivaks teguriks, mis ajendas neid tööle kandideerima mitmes ELi liikmesriigis. Mõnikord oli kogu Euroopas töötamine ja ELi strateegiate edendamine ning rakendamine võimalik ainult tänu kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi võimaldatavale rahastusele.

[24] Esimene saadud toetus oli sageli vahendiks, mis aitas edasi arendada järgmis(t)e projekti(de) metoodikat ja lähenemisviise ning koondada organisatsioonide võrgustikke.

[25] Mitu küsitletut pidas kahetsusväärseks, et Ühendkuningriik otsustas mitte pidada läbirääkimisi kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmis osalemise üle.

[26] Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste 2023.–2025. aasta tööprogrammis toodi esile Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu, eelkõige konkursikutsetes, mis on seotud Euroopa ajaloolise mäluga (nt ajaloo moonutamise ja revisionismi probleem), laste õigustega (nt vaimne tervis) ning soolise vägivalla ja lastevastase vägivallaga (nt sõjakuritegude ohvrite toetamine). Ka solidaarsuse esiletõstmist kolmandas tegevussuunas (kodanike kaasatus ja osalemine) võib pidada reageerimiseks nii Venemaa agressioonisõjale Ukraina vastu kui ka COVID-19 pandeemiale.

[27] Näiteks 2019. aastal kasutusele võetud õigus- ja tarbijaküsimuste peadirektoraadi uudiskiri, ELi rahastamis- ja hankeportaal, konkursikutsete teabeüritused.

[28] Neid tulemusi arvesse võttes paistab, et riiklike kontaktpunktide puudumine Belgias, Bulgaarias, Iirimaal, Maltal, Ungaris ja Poolas ei mõjutanud aastatel 2021–2023 geograafilist tasakaalu, sest olemas olid muud võimalikele taotlejatele suunatud teabekanalid.

arvesse juba programmi konkursikutsetes ja hindamismetoodikas[29,30]. Lisaks sellele hinnatakse iga toetusega rahastatavat projekti ka selle panuse järgi soolise võrdõiguslikkuse edendamisse. Vaatamata sellele, et koolitustel ja juhendamisel on sellele palju tähelepanu pööratud, leidis märkimisväärne hulk toetusesaajaid, et soolise perspektiivi arvessevõtmine on endiselt probleem. Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi hinnete[31] võrdlus sarnaste ELi rahastamisprogrammide soolise võrdõiguslikkuse programmidega[32] näitab, et kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmist eraldatakse kõige rohkem rahalisi vahendeid projektidele, mille eesmärk on spetsiaalselt toetada ja edendada soolist võrdõiguslikkust, nagu on ette nähtud programmi eesmärkides. **Aastatel 2021–2023 aitas iga neljas euro kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi toetustest soolisele võrdõiguslikkusele suurel määral kaasa** ning peale selle olid umbes pooled kõigist rahastatud projektidest tihedalt seotud soolise võrdõiguslikkuse edendamisega[33].

2.2. Tõhusus

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse määrusega on aastateks 2014–2020 ette nähtud 439 476 000 euro suurune eelarve, mille iga-aastased summad on kindlaks määratud tööprogrammides. 2024. aasta augustiks oli 91 % kulukohustustega seotud eelarvest kulutatud toetustele ja hangetele[34]. Vaatamata COVID-19 pandeemiale kinnitasid toetusesaajad, et neile eraldatud rahalised vahendid kulutati kavakohaselt, kuigi pandeemia oli ikkagi kõige sagedamini nimetatud kulusid mõjutav tegur. Ühelt poolt vähendas see reisi- ja elamiskulude eelarvet, kuid teiselt poolt suurendas mõnikord projektisiseseid kulusid, näiteks projekti (ilma kuludeta) pikendamise tõttu või veebiseminaridele ja taskuhäälingule üleminekuga seotud ettenägematute kulude tõttu.

Enamik toetusesaajaid oli rahul konkursikutseid käsitleva teabe õigeaegsuse, abikõlblikkuse kriteeriumide, valikuprotsessi ja saadud tagasisidega. Portaali eGrants kasutuselevõtmine 2016. aastal tõi kaasa vastandlikke reaktsioone: mõned hindasid kasutusmugavust, teistele valmistas see tehnilisi raskusi. Praegune hindamine kinnitas järelhindamise esimese osa tulemusi, mille kohaselt oli väikestel organisatsioonidel, nagu kodanikuühiskonna organisatsioonid ja rohujuuretasandi organisatsioonid, raskusi ettenähtud 20 % kaasrahastamise taseme tagamisega. Sidusrühmad pidasid nii rakendamist kui ka aruandlust koormavaks[35]. Sidusrühmad tegid ettepaneku minna üle tulemuspõhisemale lähenemisviisile, mida vahepeal püüti kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi raames lahendada kindlasummalise rahastamisega. Peale selle on kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi puhul vähendatud ka iga-aastaste tulemuste arvu, mida toetusesaajad peavad liiga suureks.

[29] Taotlejad peavad tõendama, kuidas nad projekti rakendamise ajal võtavad arvesse ja jälgivad soolist võrdõiguslikkust, ning taotluste hindamist toetavaid lepingulisi eksperte koolitatakse jälgima soolise võrdõiguslikkusega seotud kulutusi osana komisjoni tööst soolise aspekti arvestamiseks ELi eelarves. See lähenemisviis on aidanud suurendada ekspertide suutlikkust ja parandada andmete, sealhulgas soo järgi rühmitatud andmete kogumist.

[30] Teabeüritustel ning küsimuste ja vastuste dokumentides antakse juhiseid, kuidas taotlustesse lisada soolist perspektiivi.

[31] Projektitaotlustele määratakse soolise võrdõiguslikkuse hinded komisjoni töö raames soolise võrdõiguslikkuse arvestamiseks ELi eelarves.

[32] Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifond, programm „Loov Euroopa“, Euroopa Sotsiaalfond+, programm „Erasmus+“, programm „Euroopa horisont“, õigusprogramm, keskkonna- ja kliimameetmete programm.

[33] Aastatel 2021–2023 sai ligikaudu 23 % kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi toetuste kaudu eraldatud rahalistest vahenditest Euroopa Komisjoni vastu võetud soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise metoodika alusel hinde 2, samal ajal kui 53 % rahalistest vahenditest sai hindeks 1. Metoodika põhineb neljapunktilisel hindamissüsteemil. Hinne 2 näitab meetmeid, mille peamine eesmärk on parandada soolist võrdõiguslikkust. Hinne 1 osutab meetmetele, mille puhul sooline võrdõiguslikkus on oluline ja teadlik eesmärk, kuid mitte meetme peamine põhjus. Allikas: Euroopa Komisjoni eelarve tulemuslikkuse andmed.

[34] Kuna mitme 2024. aastal lõppenud toetuse puhul on veel tasumata makseid, suureneb see protsent tõenäoliselt veelgi.

[35] Tagasisidet saadi ka tarbetu kordamise kohta aruandluses ja aruandlusnõuete muutmise kohta rakendusperioodi ajal.

Vaatamata halduskoormusele, mida taotlemis- ja aruandlusprotsessi kohta esile toodi, **kaalus õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmist saadav kasu selgelt üles toetusesaajate kulud**. Peale selle, et ollakse huvitatud toetuste taotlemise jätkamisest, **täitis programm** paljude korduvtaotlejate jaoks **tegeliku lünga, pakkudes sõltumatut rahastust, ning paljudel juhtudel ei oleks ükski muu rahastus suutnud katta neid teemasid ja meetmete liike, mida rahastati**.

Programm „Kodanike Euroopa“

Määrusega (EL) nr 390/2014 määrati programmi „Kodanike Euroopa“ eelarveks 185 468 000 eurot. Seda eelarvet suurendati rakendusperioodi jooksul kaks korda: 2014. aastal 2,25 miljoni euro võrra ja 2020. aastal 6,9 miljoni euro võrra. Kui välja arvata 2014. ja 2020. aasta, siis püsisid programmide kulud aastate jooksul samal tasemel ja olid kooskõlas vastavates tööprogrammides esitatud kavadega.

Edukuse määrad olid väga erinevad[36] ja palju oli kvaliteetseid taotlusi, mida ei olnud võimalik rahastada. **Programmist saadud kasu kaalus üles toetusesaajate kulud,** kusjuures enamik toetusesaajaid kasutas neile eraldatud rahalised vahendid edukalt ära. See, kui kellelgi oli raskusi rahaliste vahendite ärakasutamisega, oli tingitud COVID-19 pandeemia ajal tekkinud erakorralisest olukorrast. Peaaegu kõik programmi „Kodanike Euroopa“ toetusesaajad, kellega konsulteeriti, leidsid, et taotlemisprotsess on selge, kättesaadav, lihtne ja arusaadav. Siiski on oluline märkida, et selle programmi puhul kasutati kindlasummalisi makseid juba siis, kui see ei tuginenud eGrants süsteemile (mille õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm võttis kasutusele 2016. aastal). Programmi „Kodanike Euroopa“ mõne toetusesaaja jaoks võis üleminek eGrants süsteemile osutuda keerukaks, mistõttu talle tundub, et varasemad menetlused olid lihtsamad.

Programmi korrigeerimise käigus järjest tehtud lihtsustused parandasid kättesaadavust igat liiki ja iga suurusega kodanikuühiskonna organisatsioonide jaoks. Programmi edukas lahendus oli kindlasummaliste maksete ja ühikukulu kasutamine.

Kuigi see oli mõne kodanikuühiskonna (väiksema või rohujuuretasandi) organisatsiooni jaoks keerukas, peeti kaasrahastamise nõuet vajalikuks ja lisavahendite võimendamist soodustavaks. Enamiku toetusesaajate jaoks ei olnud lisavahendite hankimine eriti raske. Ettemaksete suurendamine 40 %-lt 50 %-le 2019. aastal ja 60 %-le 2020. aastal muutis väiksemate organisatsioonide jaoks programmile juurdepääsu veelgi lihtsamaks.

Programmi rahastamine andis väärtuslikke tulemusi, mis aitasid kaasa selle eesmärkide ning ELi laiemate poliitikaeesmärkide ja prioriteetide saavutamisele. Hindamise käigus tehti siiski kindlaks mõned juhtumid, kus halduskoormust oleks veelgi saanud vähendada, näiteks andes rohkem juhiseid.

Teabevahetus komisjoni ja toetusesaajate vahel oli avatud ja selge. Valikuprotsessi peeti enamasti õiglaseks ja läbipaistvaks ning märgiti, et komisjon andis tulemuste kohta kasulikku tagasisidet. **Üldiselt leiti, et aruandlusnõuded olid selged, arusaadavad ja lihtsad**, kuigi toetust saavad organisatsioonid, kellel oli vähem kogemust, oleksid soovinud põhjalikumaid juhiseid ning koolitust aruandlusnõuete ja -vormide kohta. Olulise panuse andis ka programmis „Kodanike Euroopa“ osalenud spetsiaalne kodanikuühiskonna dialoogirühm.

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm

[36] Näiteks 6 % kodanikuühiskonna projektidest, aga samas kuni 30 % taotlustest sõpruslinnade liikumise esimesel etapil.

Tõhususe kriteeriumi analüüs kinnitas, et **praeguseks on kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmist saadav kasu suurem kui** toetusesaajate osalemisest tulenevad kulud.

Rahastamise **peamised eelised** olid otseselt seotud projektiga (st **suutlikkusega rakendada soovitud lähenemisviisi**) ja seotud ka **suurema võrgustiku loomise ja tihedama koostööga teiste riikide partneritega** ning **organisatsiooni suurema nähtavuse ja tuntusega**, sest ta sai liidu rahalist toetust. Oluliseks rahastusest saadavaks kasuks peeti ka võimalust **katsetada ühiskonnaprobleemide lahendamiseks uuenduslikke lähenemisviise**, kaasates uut liiki sidusrühmi ja aidates suutlikkuse suurendamise teel oma sihtrühmi. Kuid elukalliduse kriis tähendas, et rahastamisest saadav kasu vähenes märkimisväärselt, kusjuures paljudel toetusesaajatel oli raskusi projekti jaoks kavandatud eelarve piiresse jäämisega ja mõnel juhul tuli kavandatud meetmeid kohandada.

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi raames komisjoni poolt kasutusele võetud uute lahenduste[37] **mõju on eelkõige see, et need on parandanud prognoositavust, vähendanud bürokraatiat, tõhustanud programmi järelevalvet**[38] **ning kaasanud toetuste ümberjaotamise mehhanismide kaudu rohkem rohujuuretasandi organisatsioone ja väiksemaid organisatsioone**[39]. Üks erand üldisest lihtsustamisest ja bürokraatia vähendamisest on ühikukulud. Nende kasutuselevõtmine komisjoni tasandil paistab olevat keerukust suurendanud eriti seepärast, et need ei kajasta tegelikke tegevuskulusid ja seavad reisikuludele keerulisi piiranguid.

Taotlemisprotsess on kiire ja **teave konkursikutse kohta jõuab taotlejateni siis, kui nad seda vajavad**. Projekti toetusesaajate puhul on **programmi peamised kulud seotud töötajate aja ja vahenditega, mida on taotlemisprotsessiks vaja**. Arvamused erinevad seejuures suuresti: väiksemad organisatsioonid pidasid neid kulusid palju suuremaks kui suuremad organisatsioonid, kus on professionaalsed pakkumismeeskonnad ja kes pidasid neid kulusid vähem probleemseks. **Väga väikeste projektide korral** (näiteks sõpruslinnade liikumine) **peetakse halduskoormust riskiks** (sealhulgas eGrants süsteemi kasutamisega seotud probleemide tõttu), mis võib taotlejaid heidutada taotlust esitamast, kui taotlemiseks vajalikke jõupingutusi hinnatakse eeldatavast suhteliselt väikesest toetussummast suuremaks.

Kuigi komisjonilt taotluste kohta saadud tagasisidega oldi väga rahul, paistab, et tagasiside põhjalikkus võiks olla ühtlasem ja saaks selgemalt väljendada, mida komisjon taotlustelt ootab[40].

Aruandluse puhul on **võrreldes õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmiga märkimisväärselt paranenud aruandlusnõuete selgus**. Näiteks on aruandlusnõuete vähendamine võimaldanud projektidel olla rohkem tulemustele orienteeritud.

Tegevustoetuse saajate aruandlusnõuetega seotud ebatõhusust märgati vähe[41]. **Esile toodi ka seda, et eelarve muudatusettepanekute taotlemine on koormav**. Kritiseeriti ka õiguse, õiguste ja väärtuste kohta andmete kogumist ELi uuringuvahendi EU Survey kaudu, mis on

[37] Mitmeaastased tööprogrammid, kindlasummalised maksed, toetuste ümberjaotamise mehhanism, programmi tulemuslikkuse järelevalve raamistik.

[38] Kehtestatud on programmi tulemuslikkuse järelevalve raamistik ning kasutusele võetud spetsiaalsed andmekogumisvahendid näitajate kogumiseks väljundite ja tulemuste kohta.

[39] Kõik sidusrühmad, kellega hindamise käigus konsulteeriti, kinnitasid, et toetuste ümberjaotamine kolmandate isikute toetamiseks (st rahalise toetuse andmine kolmandatele isikutele) on aidanud parandada väikeste ja rohujuuretasandi organisatsioonide juurdepääsu ELi rahalistele vahenditele tänu lihtsustatud taotlemisprotsessidele, mida hõlbustavad nn vahendajad.

[40] Näiteks soovitasid taotlejad muuta kasutatava terminoloogia ja metoodika selgemaks ning tuua konkreetsemaid näiteid ja kirjeldada parimat tava, mida järgida.

[41] Aruannete esitamise aeg ei vastanud alati toetusesaajate eelarveaastale, mistõttu esitati pikendamise taotlusi. Sageli oli see tingitud asjaolust, et vajalikud andmed ei olnud kavandatud aruandlusajal veel kättesaadavad, sest need sõltusid toetusesaaja kontode sulgemisest eelarveaasta lõpus. Aruandevorm koostati ka projektipõhise aruandluse jaoks, mida igat liiki toetusesaajad ei pruugi pidada sobivaks.

üks programmi järelevalvevahendeid, sest sihtrühmade jaoks on see väheoluline, võtab palju aega ja nõutakse andmete kogumist võrdõiguslikkuse kohta[42].

Hindamise käigus tehti programmi tõhusust mõjutava olulise tegurina kindlaks ka see, **eGrants süsteemi ei olnud mugav kasutada** ja seal esines tehnilisi probleeme[43].

Lisaks sellele näitab info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendite kohta sõlmitud lepingute ning nende jaoks antud toetuste väike arv (võrreldes muud liiki meetmete rahastusega), et digiteerimisvõimalusi on võimalik projekti tasandil veelgi paremini ära kasutada.

2.3. Sidusus

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm

Hindamine kinnitas järelhindamise esimese osa järeldust, et **õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi eesmärgid ning meetmed olid kooskõlas ELi laiema poliitika ja prioriteetidega**. See tagati õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi töö laadiga, kus konkursikutse prioriteedid lähtusid konkreetsetest strateegilistest arengusuundumustest ja komisjoni prioriteetidest. Programmist rahastati meetmeid, mis keskendusid ennetamisele, kaitsele ja ohvriabile, sealhulgas üldsuse teadlikkuse suurendamisele, spetsialistide koolitamisele ning nende küsimustega tegelevate organisatsioonide ja struktuuride suutlikkuse suurendamisele. Sellega suurendati LGBTIQ+inimeste mõjuvõimu, toetati vaenukuritegude ohvreid ja edendati nende õigusi. Rahastati meetmeid, mille eesmärk on toetada puudega inimesi ja edendada nende õigusi, toetada romasid ning edendada nende kaasatust ja õigusi. Programmist rahastati ka meetmeid, mille eesmärk on edendada võrdõiguslikkust majandusliku sõltumatuse, töö- ja eraelu ühitamise ning soolise palgalõhe vähendamise teel, ning ka meetmeid, mille eesmärk on lõpetada sooline vägivald. Lisaks sellele integreeriti programmi ülesehitusse soolise aspekti arvestamine ja soolise võrdõiguslikkuse edendamine: need tuli integreerida kõikidesse rahastatavatesse projektidesse ning neid tuli hinnata, tagades, et sooline võrdõiguslikkus kuuluks meetmete kavandamise, rakendamise, järelevalve ja hindamise juurde.

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmiga aidati kaasa ka komisjoni uutele prioriteetidele,[44] mille president von der Leyen seadis aastateks 2019–2024.

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm täiendas muid ELi rahastamisvahendeid[45]. Sidusus tagati läbi programmi rakendamise eri etappide: alates määruses kindlaksmääratud eesmärkidest, rakendamise etapp (iga-aastased tööprogrammid) kuni projekti algatamiseni. Ligikaudu kolmandik õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi toetusesaajatest, kellega selle hindamise käigus konsulteeriti, andis teada, et nad on saanud rahalisi vahendeid muudest allikatest[46]. Toetusesaajad ei andnud teada sidususe puudumisest ega kattumisest nende rahastamisallikatega või riiklike, piirkondlike või kohalike fondidega.

Programm „Kodanike Euroopa“

Programm „Kodanike Euroopa“ oli kooskõlas ELi poliitika ja prioriteetidega. Nagu õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi puhul, leiti ka selle programmi hindamise käigus, et programm oli kooskõlas komisjoni prioriteetidega aastateks 2014–2020, kuid selles oli ka paindlikkust uue komisjoni prioriteetidega kohanemiseks aastatel 2019 –

[42] 2024. aasta septembris kohandati uuringut toetusesaajatelt varem saadud tagasiside põhjal.
[43] Kuigi süsteem vaadati hiljuti läbi, ei saanud selle tulemuslikkust käesoleva hindamise raames hinnata.
[44] Liit, mis seab kõrgemad sihid. Minu tegevuskava Euroopa jaoks. Poliitilised suunised järgmisele Euroopa Komisjonile (2019–2024).
[45] Näiteks programm „Erasmus+“, õigusprogramm, algatus Horisont 2020, Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifond, Euroopa Sotsiaalfond, programm „Loov Euroopa“ ning Euroopa Regionaalarengu Fond.
[46] Näiteks ÜRO asutustest või Visegrádi fondist.

2024. Programmist rahastatud projektides käsitleti selliseid väga olulisi küsimusi nagu valeuudised, meediapädevus ja e-demokraatia. Paljud tegelesid solidaarsuse ja sotsiaalse kaasatusega, digivahendite kasutamisega demokraatiasse kaasatuse suurendamiseks ning ELi väärtuste kaitsmisega. Kokkuvõttes püüti kõigi projektidega aidata kaasa suuremale osalemisele demokraatias. COVID-19 pandeemia ajal suurendas seda kooskõla veelgi suurem digitaliseerimine. Iga-aastastes tööprogrammides soovitati järjekindlalt potentsiaalsetel toetusesaajatel kasutada aktiivselt sotsiaalmeediat, et jõuda eelkõige nooremate põlvkondadeni. See tasus end ära, nagu näitab alla 30 aastaste osalejate suur arv programmis kokku (st hinnanguliselt peaaegu pool otsestest osalejatest). Programmiga hõlbustati alt üles suunatud tegevusi, mis aitasid kaasa ELi peamiste prioriteetide saavutamisele.

Programmiga toetati Euroopa kodanikualgatust – ainulaadset riikidevahelist vahendit, mis võimaldab ELi kodanikel vahetult osaleda seadusandlikus protsessis kooskõlas ELi eesmärgiga edendada osalusdemokraatiat. **Programm täiendas teisi ELi programme,**[47] toetades ainulaadseid meetmeid, mis suurendasid selle selget panust ELi eesmärkide saavutamisse. Programmi lahendused edendasid tõhusalt võrgustike loomist ja lõid uusi sünergiavõimalusi. See oli eriti väärtuslik piiriülese koostöö tõhustamisel, haridus- ja kultuurivahetuse hõlbustamisel muude programmide (näiteks programmi „Erasmus+“) kaudu ning kahepoolsete partnerluste edendamisel sõprusorganisatsioonidega. **Keskendumine kultuuripärandile ja ajaloolise mäluga seotud meetmetele, mis on kooskõlas selliste algatustega nagu Euroopa kultuuripärandiaasta (2018), tõi esile programmi rolli Euroopa ühise identiteedi edendamisel**.

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmil on ELi poliitikas ning rahastamismaastikul ainulaadne nišš, mis kõrvaldab lüngad seal, kus muud rahalised vahendid ei ole kättesaadavad, nagu kinnitasid toetusesaajad ja avalik konsultatsioon. **Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmiga pakutakse eeliseid, mida ei ole võimalik leida muudest programmidest**, nagu üleeuroopaline katvus, ulatuslik teemade valik, võimalus tagada sõltumatud rahastamisallikad, spetsiaalne keskendumine ELi väärtustele, märkimisväärse suurusega toetused, tegevustoetused ja toetuste ümberjaotamise mehhanismid. Üldjoontes on selgeks saanud, et kui **kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi ei oleks, oleks väärtuste ja õiguste valdkonna rahastamise süsteemis selle asemel suur lünk.**

Et rahastamispuudujääk on suur, kasutavad toetusesaajad võimaluse korral siiski ka muid rahastamisallikaid, näiteks Visegrádi fondi. Mõne konkreetse teema puhul püüavad toetusesaajad täiendada kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi raames saadavat rahastust muude ELi programmide, näiteks programmide „Erasmus+“ ning „Euroopa horisont“, või riikliku rahastusega (riiklikul, piirkondlikul ja kohalikul tasandil).

Programmi nelja tegevussuuna sisemise sidususega ei ole konkreetseid probleeme tekkinud. Toetusesaajad paistavad olevat rahul ühtse struktuuriga, mis on asendanud eelnenud programmid, ega pea probleemiks, et teemad jaotuvad tegevussuundadeks. Leiti, et **kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi uus ülesehitus** (mis koondab ELi rahalised vahendid väärtuste, õiguste ja kodakondsuse valdkonnas ühe programmi alla) **edendab sidusust ja koostoimet erinevate poliitikaprioriteetide vahel ning on aidanud**

[47] Näiteks Erasmus+, programm „Loov Euroopa“ ja Euroopa Sotsiaalfond. Nende programmide vahelist koostoimet kasutati kohapeal, eelkõige selliste riiklike struktuuride nagu programmi „Kodanike Euroopa“ kontaktpunktide, programmi „Loov Euroopa“ teabepunktide ja programmi „Erasmus+“ riiklike büroode juhuslikku laadi mitteametliku koostöö kaudu.

kaasa terviklikule lähenemisviisile ühiskonnaprobleemide lahendamisel ja ELi väärtuste edendamisel.

Programmi rakendamine on kooskõlas ELi rahvusvaheliste kohustuste ja eesmärkidega, sealhulgas ÜRO kestliku arengu eesmärkidega. Konkursikutses osutatakse süstemaatiliselt rahvusvahelistele kohustustele. ELi eelarve tulemuslikkuse mõõtmise tulemused näitavad, et seni on horisontaalsete keskkonnahoidlike prioriteetide puhul ette nähtud vaid piiratud roheline eelarvestamine, mis on tingitud ka programmi laadist. Sellele vaatamata on seal mitu kliimamuutuste mõõtmega projekti.

2.4. ELi lisaväärtus

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm

Tõendid kinnitasid, et **õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi tulemusi oleks saanud saavutada üksnes ELi tasandi meetmetega**. **Programm aitas kaasa ELi õiguse järjekindlale ja ühtsele rakendamisele ning üldsuse laialdasele teadlikkusele sellest tulenevatest õigustest**. Nagu eespool juba kirjeldatud, oli teadmiste ja teadlikkuse suurendamine üks peamisi tulemusi, mille toetusesaajad esile tõid.

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm aitas **suurendada vastastikust usaldust liikmesriikide vahel ja parandada piiriülest koostööd**, millest annavad selget tunnistust aastatel 2016–2020 loodud 157 riikidevahelist võrgustikku. Samuti aitas programm **ette valmistada ja levitada parimaid tavasid** ning **luua miinimumnõudeid, praktilisi vahendeid ja lahendusi piiriüleste või kogu ELi hõlmavate probleemidega tegelemiseks.** Nende meetmete tulemusi kasutati ka pärast projektide lõppu.

Programmi sõltumatu rahastamine võimaldas tegeleda tundlike teemadega, mida riiklikul tasandil ei oleks rahastatud. Peaaegu kõik küsitletud toetusesaajad kinnitasid, et **kui programmi ei oleks olnud, ei oleks riikide valitsused tõenäoliselt seda lünka täitnud.** Programmiga suurendati paljude kodanikuühiskonna peamiste osaliste ja inimõiguste organisatsioonide suutlikkust. Mitu tegevustoetuse saajat tõid esile, et õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse rahastamine oli nende organisatsiooni jaoks väga oluline ning et selleta ei oleks nad suutnud tegevust jätkata.

Programm „Kodanike Euroopa“

On tõenäoline, et ilma konkreetse ELi tasandi toetuseta ei oleks programmi „Kodanike Euroopa“ sellist mõju saavutatud, mis kindlaks tehti. Paljudel toetusesaajatel oleks olnud raskusi sellise ulatusega või sama mõjuga projektide elluviimisel.

Programmiga reageeriti eelkõige sellistele kodanikuühiskonna organisatsioonide probleemidele, mis olid seotud Euroopa kodakondsuse jaoks väga oluliste töövaldkondade ebapiisava rahastamisega. **See oli eriti oluline selliste meetmete jaoks, mille puhul on vajalik piiriülene koostöö ja laiem Euroopa perspektiiv, sest ükski sarnane riiklik või piirkondlik kava ei vastanud kõnealuse programmi ulatusele ega mahule.** Programmist rahastati meetmeid, mis hõlmasid mitme osaleva riigi kodanikke ja organisatsioone, edendades Euroopa identiteeti ja kokkukuuluvustunnet. Seepärast jätkati programmiga ebavõrdsuse vähendamist (mida muidu sellistes asjades ei oleks tehtud) ja loodi võrdsed tingimused, mis võimaldavad kõigile võrdse juurdepääsu programmile (mis mõnele väiksemale organisatsioonile jäi siiski probleemiks).

Neid tulemusi oli võimalik mõõta mitut riiki hõlmavate projektide arvu ja saavutatud piiriülese koostöö ulatuse põhjal. Programmi suutlikkus ületada riikidevahelisi erinevusi ja edendada ühtse Euroopa lähenemisviisi oli väga oluline, et saaks lahendada erinevaid riikide tasandil esinevaid probleeme. 70 % programmi projektidest hõlmas riikidevahelist partnerlust. Kuna

programmiga soodustati piiriüleseid partnerlusi ja parimate tavade vahetamist, aitas see igas suuruses kodanikuühiskonna organisatsioonidel osaleda kaasavamas ja tulemuslikumas tegevuses. See toetus oli väga oluline, et suurendada organisatsioonide suutlikkust tegutseda suuremas ulatuses või tavapärasest laiemas valdkonnas. Kuigi enamik toetusesaajaid ei pidanud programmi „Kodanike Euroopa“ rahastamist tingimata väga oluliseks toetuseks, aitas see siiski neil saavutada rohkem, kui nad oleksid suutnud ilma selleta. Programm võimaldas organisatsioonidel ellu viia konkreetseid projekte ja jõuda laiema sihtrühmani, eelkõige valdkondades, kus riiklikud või piirkondlikud rahastamisvõimalused on olnud napid. Mõnel juhul oli rahastamine väga oluline keerulistes rahastamistingimustes tegutsevate organisatsioonide ellujäämiseks.

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm

Kuna paljudes ELi liikmesriikides ei eraldata kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmiga hõlmatud teemavaldkondades avaliku sektori vahendeid, siis annab **kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi rahastamine endiselt suure panuse kodanikuühiskonna tegevusse nendes valdkondades**. Programm annab lisaväärtust lisaks sellele, mida liikmesriigid loovad üksinda tegutsedes.

Enamik küsitletud sidusrühmi leidis, et liikmesriikide õigusi ja ühiskonnaprobleeme käsitlevate riikidevaheliste projektide riiklik rahastus on minimaalne või olematu. Samuti oli paljudel kodanikuühiskonna organisatsioonidel probleeme riiklike vahendite saamisega võrdõiguslikkuse ja mittediskrimineerimise ning naistevastase vägivalla vastu võitlemise valdkonnas. Sellega seoses toodi esile, et **võimalus saada komisjonilt otserahastust aitab õiglusele ja sõltumatusele suuresti kaasa**.

Kogutud tõendid näitavad, et kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi puudumine mõjuks tõenäoliselt negatiivselt juba niigi ahenevale kodanikuühiskonna tegutsemisruumile kogu ELis ning aeglustaks suurel määral edenemist soolise võrdõiguslikkuse ja üldise võrdõiguslikkuse suunas. Sidusrühmadelt saadud tagasiside kinnitas ka seda, et kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste rahastamise programmi lõpetamine põhjustaks Euroopa kodakondsuse ja identiteedi edasist allakäiku, tekitaks rohkem takistusi puudega inimestele, suurendaks lastevastast vägivalda, äärmusluse ja radikalismi esilekerkimist ning edasist lõhenemist.

2.5. Asjakohasus

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm oli endiselt asjakohane, et tulemuslikult reageerida nii olemasolevatele kui ka tekkivatele vajadustele ELis, mis on näiteks seotud püsivate ühiskonnaprobleemidega, nagu LGBTIQ+inimeste, romade, puudega inimeste ja eakate diskrimineerimine. Programmi keskmes olid ka sellised küsimused nagu vaenukuriteod, vaenukõne ning naiste- ja lastevastane vägivald, mis tuleb esile sellistel konkreetsetel juhtudel nagu veebikeskkond ja COVID-19 pandeemia.

Edusammude tempo[48] täieliku võrdõiguslikkuse saavutamisel ja põhiõiguste tagamisel kogu ELis näitab programmi eesmärkide asjakohasuse püsimist ja suur taotluste hulk erinevate erieesmärkide raames kinnitas suurt nõudlust toetuse järele. Paindliku programmitööga tagati, et õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm vastab ELi dünaamilisele

[48] Näiteks Eurobaromeetri eriuuring nr 535 näitas, et diskrimineerimine on endiselt laialt levinud: 42 % vastanutest nõustub selle väitega usutunnistuse või veendumuste korral, 45 % vanuse korral, 49 % puude korral ja 54 % seksuaalse sättumuse korral. Vt https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2972. Sellega seoses tuleb märkida, et ELi õigusaktid hõlmavad neid põhjuseid ainult teatavates eluvaldkondades.

sotsiaalpoliitilisele olukorrale ning on sidusrühmade ja kodanike muutuvaid vajadusi silmas pidades endiselt asjakohane.

COVID-19 pandeemia tõttu pidid programmi menetlused, ajakava ja tegevus olema paindlikud. Toetusesaajad suhtusid väga positiivselt sellega seotud probleemide lahendamisse ja asjaolusse, et projekti edenemine oli tagatud. Toetusesaajad leidsid, et programm vastab ka poliitilistele teguritele ja vähemal määral majanduslikele teguritele. Olulise probleemina märgiti inflatsiooni ja abikõlblikkuse kriteeriumide piiratust, eelkõige seoses kolmandate riikidega.

Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm oli tulemuslik, sest sellega toetati tõrjutud ja haavatavaid elanikkonnarühmi, nagu vägivalla ohvrid, etnilised vähemused ja lapsed, ning see lähtus liidu ühiskonna väga olulistest probleemidest. **Programm oli toetusesaajate jaoks väga oluline, sest rahastamine vastas nende strateegilistele eesmärkidele ja vältis vajadust nende tegevust ebaproportsionaalselt kohandada.** Keskendumine suutlikkuse suurendamisele, teadmiste vahetamisele ja struktuuriabile vastas toetusesaajate tegelikele vajadustele[49]. Programmiga aidati kaasa ka võrgustike kasvamisele ja koondumisele, mis oli meetmete mõju laiendamiseks ja rahvusvahelise koostöö edendamiseks väga oluline.

Mõned toetusesaajad pakkusid välja järgmised parandamist vajavad valdkonnad: pöörata soolise võrdõiguslikkuse ja sotsiaalse kaasatuse küsimuste käsitlemisel rohkem tähelepanu intersektsionaalsusele; pöörata suuremat tähelepanu sellistele esilekerkivatele küsimustele nagu desinformatsioon, vaimne tervis ja väikelaste areng ning kolmandate riikide kaasamine paremasse rahvusvahelisse koostöösse.

Programm „Kodanike Euroopa“

Oluliseks eesmärgiks jääb viia programmiga „Kodanike Euroopa“ saavutatud sihid vastavusse ELi laiemate poliitikaeesmärkide ja -prioriteetidega ning edendada Euroopa identiteeditunnet. Euroopa kodanikualgatust toetades edendati programmiga osalemist demokraatias ja võimaldati kodanikel mõjutada ELi poliitikat. Komisjoni jõupingutustega teadlikkuse suurendamiseks ja Euroopa kodanikualgatuse kättesaadavuse parandamiseks näidati praktilist lähenemisviisi kodanike mõjuvõimu suurendamisele. Samuti ergutati programmiga kodanikuosalust, kasutades rohujuuretasandi algatusi, ning edendati eurooplaste ühtekuuluvustunnet ja vastastikust mõistmist, pakkudes platvorme sisukaks dialoogiks ja ühistes küsimustes tegutsemiseks. Sõpruslinnade liikumise meetmed toetasid piiriülest suhtlust ja kultuurivahetust, edendades Euroopa identiteeti ning pidevat dialoogi integratsiooni ja ühiste väärtuste üle, ning Euroopa ajaloolise mälu projektid aitasid kaasa ühisele arusaamisele Euroopa ajaloost.

Programm „Kodanike Euroopa“ oli oluline selle lõplike toetusesaajate jaoks ning selles tegeldi eelkõige selliste teemavaldkondade vajaduste ja sihtrühmadega, mis on praegugi vajalikud. Programmi ülesehitus toetas mitmesuguseid algatusi kodanikuühiskonna organisatsioonide vajadustest ja prioriteetidest lähtudes ning võimaldas neil projekte konkreetsete teemavaldkondade järgi paindlikult kohandada.

Toetusesaajad tegelesid kodanike kaasamise ja osalemisega, mis näitas programmi asjakohasust, sest tähelepanu keskmes olid kodanikud. Peamiseks eesmärgiks seati ka kodanikuühiskonna organisatsioonid, mis näitab, et programm on pühendunud avatud dialoogi ja koostöö edendamisele ning on ELi poliitikaeesmärkide saavutamiseks väga oluline. Avaliku

[49] Näiteks märkisid paljud tegevustoetuste saajad, et suutlikkuse suurendamise püüdlus toetas nende organisatsioonilist arengut ja pikaajalist kestlikkust. Paljud toetusesaajad tõid esile ka seda, et rahastamine võimaldas neil teostada projekte, mida nad muidu ei oleks suutnud ellu viia. See rahastus oli sageli aluseks nii projektide kui ka metoodika edasiarendamisele.

sektori asutused keskendusid toetavale tegevusele ja see suurendas programmi asjakohasust, edendades tõhusat dialoogi kodanikuühiskonna ja otsustajate vahel. Haavatavate elanikkonnarühmade kaasamine näitas ka seda, et programmi üks olulisi suundi oli ebavõrdsuse vähendamine ja tõrjutud isikute kaasamine demokraatiaprotsessi.

Toetusesaajad olid üksmeelel, et programmi prioriteedid olid hästi kooskõlas liikmesriikide suurimate vajadustega, mis on seotud kodanikuaktiivsuse ja ajaloolise mäluga. Samuti leidis märkimisväärne osa avalikus arutelus osalenutest, et programmi eesmärgid on nende liikmesriikide praeguste probleemide ja vajaduste seisukohast endiselt asjakohased. Programmi raames rahastatavate projektide jätkumine tõi selle asjakohasuse veelgi esile, sest oluline osa toetusesaajatest sai rahalisi vahendeid projektide jaoks, mis põhinesid varasematel algatustel ja eelmistel tulemustel. See näitab, et programmi pakutud toetus oli kooskõlas varasemate vajaduste ja prioriteetidega ning tagas, et rahastamine on pikemas perspektiivis endiselt oluline.

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm on endiselt asjakohane, võttes arvesse selle eesmärke, mis on kindlaks määratud määruses 2021/692[50]. Käesoleva hindamise jaoks kogutud tõendid kinnitavad mõjuhinnangus tuvastatud puudusi. ELil tuleb lahendada olulised probleemid, mis on seotud võrdõiguslikkuse, õiguste ja demokraatiaga. Vaatamata mõnes valdkonnas tehtud edusammudele kogevad paljud ELi kodanikud endiselt diskrimineerimist, vägivalda ja ebavõrdsust. COVID-19 pandeemia ja Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu on neid probleeme võimendanud, mõjutades eelkõige haavatavaid elanikkonnarühmi, nagu lapsed, puudega inimesed ning naised. Üldiselt toovad need probleemid esile vajaduse suuremate jõupingutuste järele võrdõiguslikkuse, õiguste ja demokraatia edendamiseks ELis, sealhulgas kodanikuühiskonna ning teadlikkuse suurendamise algatuste suurema toetamise järele.

Tõendid näitavad, et **programmi raames rahastatavad meetmed on väga hästi kooskõlas soovitud sidusrühmade, sealhulgas kodanikuühiskonna organisatsioonide vajadustega**, aidates seeläbi kaasa ELi võimele eespool nimetatud probleemidele reageerida. See mitte ainult ei vasta otseselt toetust saavate organisatsioonide missioonidele ja strateegiatele, vaid võimaldab neil jõuda ka uute sihtrühmadeni. Kaaluti ka kogu ELi hõlmavat mõõdet, et reageerida kodanikuühiskonna organisatsioonide ambitsioonidele ja vajadusele viia ellu mitut riiki hõlmavaid projekte, et õpitaks rohkem ning mõju suureneks.

Toetusesaajad tõid esile, et kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi raames rahastamine ning varasemate programmide raames rahastamine on olnud väga oluline nende organisatsioonide kasvu ja kestlikkuse jaoks, tehes võimalikuks tegelemise peamiste prioriteetide ja algatustega. Rahastamine võimaldas neil teostada projekte, mida nad muidu ei oleks suutnud teha, ning need projektid lõid sageli aluse edasisele projektitööle[51].

Aastatel 2021–2023 avaldatud konkursikutsete temaatiline rõhuasetus[52] oli oluline enamiku sidusrühmade jaoks, kellega selle hindamise käigus konsulteeriti. See on üks programmi peamistest tugevustest. Mõned puudujäägid siiski veel on, eelkõige seoses kliimamuutuste ja energia, intersektsionaalsuse, teenuste osutamise, desinformatsiooni, sõjakuritegude ning ohvriabi teemade suurema hõlmamisega. Programm oli asjakohane ka selle lõplike

[50] 28. aprilli 2021. aasta määruse (EL) 2021/692 artikkel 2.
[51] Lähenemisviisid ja materjalid.
[52] Need hõlmasid näiteks selliseid teemasid nagu suutlikkuse suurendamine ja teadlikkus ELi põhiõiguste hartast; võitlus igasuguse sallimatuse, rassismi, ksenofoobia ja diskrimineerimise vastu; naiste ja meeste võrdne osalemine ja esindatus poliitiliste ning majanduslike otsuste tegemisel ning soostereotüüpide vastu võitlemine; demokraatias osalemise edendamine Euroopa tuleviku üle peetavate arutelude kaudu ja palju muud.

toetusesaajate jaoks, kusjuures „kodanikud“ olid kõige sagedamini nimetatud rühm nende seas, kes programmist kasu said.

Nii protsesside kui ka menetluste ja ka teemade poolest on programmi rakendamisel juba näidatud paindlikkust muutuvate vajadustega kohanemisel, näiteks reageerimine rahvatervise piirangutele COVID-19 korral ja Venemaa Ukraina-vastase agressioonisõja tagajärgedele.

Digiülemineku pakutavaid võimalusi saab veelgi rohkem ära kasutada. Programmi lähenemisviisi täiustati, et see vastaks digiülemineku tempole, mis on ette nähtud rahastamise üldises põhimõttes. Sellegipoolest paistab, et need aspektid ei ole veel tekitanud huvi või suutlikkust pakutavaid võimalusi kasutada, sest seni on rahastatud vaid väheseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendeid.

3. Kokkuvõte ja saadud kogemused

3.1. Järeldused

Kokkuvõttes **saavutati programmiga „Kodanike Euroopa“ ning õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmiga seatud eesmärgid ning ka kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmiga tehakse suuri edusamme selle eesmärkide saavutamisel.** Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi eesmärgid on endiselt väga asjakohased. Käesoleva hindamise tulemuste põhjal ei ole põhjust mitte jätkata kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi tegevussuundade üld- ja erieesmärkidega ega muuta eesmärke, tegevussuundade lähenemisviisi ega teemasid tegevussuundade vahel ümber jaotada.

Nii programmi „Kodanike Euroopa“ kui ka õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi raames toetati projekte, mille tulemused võivad avaldada pikaajalist mõju[53]. Märkimisväärne arv mõlema programmi toetusesaajaid sai korduvalt meetmetoetusi ka kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi raames.

Aastatel 2021–2023 **jõudis kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm 3 033 kodanikuühiskonna organisatsioonini**, kes kõigis liikmesriikides osalesid toetus- ja suutlikkuse suurendamise meetmetes. Kokkuvõttes eeldatakse, et **aastatel 2021–2023 toetust saanud projektides osaleb vähemalt 44 miljonit inimest. Projektid aitavad programmi tulemusi saavutada kestlikul viisil.** Kuigi keskpikas perspektiivis on veel liiga vara teha lõplikke otsuseid programmi edukuse ja mõju, suure konkurentsivõime, paljude projektide jätkumise ning konkursikutse dokumentide ja ELi prioriteetide tiheda kooskõla kohta, on siiski selge, et projektid aitavad programmi eesmärkide saavutamisele kestlikult kaasa.

Kvaliteetsete projektide väga suur osakaal aitab kaasa poliitikaeesmärkide saavutamisele. Siiski esineb **rahastamispuudujääk võrdõiguslikkuse, õiguste ja soolise võrdõiguslikkuse ning naiste- ja lastevastase vägivalla vastu võitlemise tegevussuundades ning see võib piirata eesmärkide täitmist kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi tegevussuundades**.

Kuigi varasemad programmid hõlmasid juba kõiki liikmesriike, on **kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi geograafiline tasakaal paranenud** ning Ida-Euroopa projektide osakaal on suurem. **Riiklikud kontaktpunktid ja nende poolt potentsiaalsetele taotlejatele osutatavad teenused on programmi peamine tugevus**. Sellele vaatamata ei ole nende hilinenud nimetamine või isegi nende puudumine mõnes ELi

[53] Näiteks noorte võimalus suhelda ELiga; osalevate organisatsioonide suurem rahastamis- ja tegevussuutlikkus; püsivate väljundite ja projektitulemuste saavutamine, mida saab korduvalt kasutada ja levitada ning panustamine teadmiste vahetamisesse ja teadlikkuse suurendamisse konkreetsete teemade puhul, millega programmid tegelevad.

liikmesriigis seni toonud kaasa nendest liikmesriikidest pärit toetusesaajate alaesindatust. **Programmi nähtavus on endiselt vähene**, sest programm on tuntud eelkõige suuremate organisatsioonide seas, kellel on olemas kogu ELi hõlmavad võrgustikud.

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmiga on antud suur panus soolise võrdõiguslikkuse edendamisse ning heade tavade levitamisse, mida võiks eeskujuna esile tõsta ning järgida soolise võrdõiguslikkuse ja üldise võrdõiguslikkuse edendamisel, kasutades strateegilist rahastamist ja algatusi. See on seotud rahalise toetamisega, kusjuures iga neljas toetustest saadud euro on soolist võrdõiguslikkust suuresti toetanud. Ligikaudu pooled toetustest rahastatud projektid olid tihedalt põimunud soolise võrdõiguslikkuse edendamisega. Tõendid näitasid siiski vajadust pöörata soolise võrdõiguslikkuse ja sotsiaalse kaasatuse küsimuste käsitlemisel rohkem tähelepanu intersektsionaalsusele.

Välistel teguritel, nagu COVID-19, Venemaa agressioonisõda Ukraina vastu ja konkreetse riigi olukord, on olnud kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmile väike mõju. COVID-19 mõjutas nii programmi „Kodanike Euroopa“ kui ka õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi raames rahastatud projektitegevust. Kuigi pandeemia tõttu oli vaja teha kohandusi, motiveeris see toetusesaajaid digitehnoloogiat paremini kasutama ja internetis koostööd tegema.

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi uued lahendused on suurendanud komisjoni ja toetusesaajate tõhusust, parandades prognoositavust, tugevdades järelevalvet ning vähendades haldus- ja aruandluskoormust. Nendes lahendustes on juba arvesse võetud programmist „Kodanike Euroopa“ ning õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmist tehtud järeldusi lihtsustamisvajaduse kohta ning sisse on viidud muudatused, mida rakendatakse kõigis ELi programmides. Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi taotlemis- ja aruandlusprotsess on õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmiga võrreldes parem, kuid võrreldes programmiga „Kodanike Euroopa“ on suurendanud keerukust väiksemate organisatsioonide jaoks, nagu linnad ja omavalitsused (ka eGrants süsteemi kasutuselevõtu tõttu). Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmiga võeti halduskoormuse edasiseks vähendamiseks kasutusele kindlasummaline rahastamine. Veelgi keerukam näib aga olevat ühikukulude kehtestamine komisjoni tasandil ja raskusi suurendab ka asjaolu, et need ühikukulud ei kajasta tegelikke tegevuskulusid ja seavad reisikuludele ebarealistlikke piiranguid. **Toetuste ümberjaotamise mehhanismide tulemusena on kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm olnud kaasavam kui õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm, kuna on võimaldanud jõuda väiksemate ja rohujuuretasandi organisatsioonideni**. Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi usaldusväärse järelevalveraamistiku puudumist võeti arvesse kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi puhul, ühtlustades näitajaid ja võttes kasutusele spetsiaalsed andmekogumisvahendid.

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi peamine kasu on otseselt seotud projektiga (st võimalus rakendada soovitud lähenemisviisi), kuid sellel on ka **laiem ja ühiskondlik kasu.** See tähendab suuremate võrgustike loomist ja koostööd kogu ELis, samuti kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmist toetust saavate organisatsioonide suuremat nähtavust ja tuntust ning võimalust katsetada uuenduslikke lähenemisviise ühiskonnaprobleemide lahendamiseks, laiendada projektide sihtrühmi ja parandada organisatsioonide suutlikkust.

Kõik programmid – „Kodanike Euroopa“ ning õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm ning kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste

programm – on olnud kooskõlas ELi laiemate poliitikaeesmärkide ja prioriteetidega ning täiendavad oma eesmärkides ELi muid rahastamisprogramme. On tõenäoline, et ilma konkreetse ELi tasandi toetuseta ei oleks programmi „Kodanike Euroopa“ ning õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi puhul kindlakstehtud mõju saavutatud, sest toetusesaajatel oleks olnud raskusi sellise ulatusega või sama mõjuga projektide elluviimisel.

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm täidab kodanikuühiskonna organisatsioonide rahastamises olnud puudujääki. Programmi mitmekülgne teemadering, üleeuroopaline katvus, spetsiaalne fookus ELi väärtustel, märkimisväärse suurusega toetused, tegevustoetused ja toetuste ümberjaotamise mehhanismid tähendavad, et see on ELi väärtusi ja õigusi edendavate organisatsioonide jaoks oluline rahastamisvõimalus. Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi üks peamisi eeliseid on selle võime pakkuda sõltumatuid rahastamisallikaid, mis võimaldab organisatsioonidel säilitada oma autonoomia ja saavutada oma eesmärke ilma lubamatu mõjutamiseta. Kuna rahastamispuudujääk on endiselt suur, kasutavad toetusesaajad ka muid rahastamisallikaid, kui need on seotud kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi teemadega ning kui on võimalik saavutada koostoime.

Kõik kolm programmi aitasid täita rahastamisega seotud ülesandeid, mida liikmesriigid ei oleks enamasti suutnud täita.

Programmi „Kodanike Euroopa“ ning õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi raames rahastamine oli väga oluline selliste meetmete jaoks, mille puhul on vaja piiriülest koostööd ja laiemat Euroopa perspektiivi, sest ükski sarnane riiklik või piirkondlik kava ei vastanud nende programmide ulatusele ega mahule. Programmist „Kodanike Euroopa“ rahastati meetmeid, mis hõlmasid mitme osaleva riigi kodanikke ja organisatsioone, edendades Euroopa identiteeti ja kokkukuuluvustunnet. Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm andis riikidevahelisi tulemusi, eelkõige suurendas teadlikkust ja arusaamist programmiga hõlmatud õigustest ning põhimõtetest, pani aluse piiriülesele koostööle ja partnerlusele või tugevdas neid ning lõi parimaid tavad ja vahendid, mida kasutati eri liikmesriikides.

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm, nagu ka selle eelkäijad, pakub selget lisaväärtust. Paljude kodanikuühiskonna organisatsioonide jaoks on see programm selles valdkonnas ainus võimalik rahastamisallikas. **Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi puudumine mõjuks negatiivselt ja mõjutaks tõenäoliselt juba niigi ahenevat kodanikuühiskonna tegutsemisruumi ELis.** Sellel oleks negatiivne mõju ka õigusriigi põhimõtte, põhiõiguste ja demokraatliku dialoogi järgimisele, soolisele võrdõiguslikkusele ja puudega inimeste õigustele. Tõenäoliselt sageneksid lastevastane vägivald, äärmuslus ja radikalism. Euroopa kodanikuks olemise tunne nõrgeneks. Neid järeldusi toetavad käesoleva hindamise jaoks kogutud tõendid[54].

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi tuleb kindlasti jätkata, sest probleemid, mille lahendamiseks need programmid loodi, on alles ning mõnel juhul isegi süvenenud, näiteks ühiskonna suurenev polariseerumine, populismi ja äärmusluse kasv ning ELi väärtuste ohustamine. Paljusid neist probleemidest on veelgi võimendanud näiteks COVID-19 pandeemia ja sellele järgnenud majanduslangus. Seepärast on vajadused, mille lahendamiseks loodi programm „Kodanike Euroopa“ ning õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm ning kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm **endiselt väga suured** ja tõenäoliselt **püsivad** ka mitmeaastase finantsraamistiku ülejäänud ajal.

[54] Eelkõige saadi ELi liikmesriikide asjakohaste suundumuste kohta teavet sidusrühmade ja ekspertidega konsulteerimisest ning dokumentide analüüsist.

3.2. Saadud kogemused

Vahehindamise järelduste põhjal võiks mõnede parandamist või järelmeetmete võtmist vajavate valdkondade käsitlemisel võtta aluseks kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programmi praeguse rakendamise.

Programmi tulemused olid aastatel 2021–2023 suurepärased ning enamik tulemusi ületas eesmärke ja sihte märkimisväärselt. Vajalikuks võib osutuda programmi tulemuslikkuse järelevalve raamistikus seatud eesmärgid ümber hinnata ja läbi vaadata, et paremini kajastada programmi tegelikku suutlikkust ning mõju.

Toetuste ümberjaotamise mehhanismid näitasid nende tulemuslikkust väga oluliste vajaduste täitmisel kodanikuühiskonna sektoris ja programmi sihtrühmade jaoks. Lisaks selle kava jätkamisele võib olla kasulik kaaluda selle võimalikku laiendamist ja ulatuslikumat kasutuselevõtmist, et sektorit veelgi toetada ja avaldada veelgi suuremat mõju.

Kodanike, võrdõiguslikkuse, õiguste ja väärtuste programm on juba jõudnud paljude inimesteni. See on aga eelkõige tuntud suuremate organisatsioonide seas, kellel on kogu ELi hõlmavad võrgustikud, mis osutab sellele, et selle ulatust ja tuntust laiema sihtrühma seas saaks parandada.

Programmi oluline panus soolise võrdõiguslikkuse edendamisse on märkimisväärne saavutus. Seda edu võiks esile tõsta kui parimat tava ja tuua eeskujuks teistele programmidele, sest see näitab tõhusaid võimalusi soolise võrdõiguslikkuse – ja üldise võrdõiguslikkuse – edendamiseks, kasutades strateegilise rahastamist ja algatusi.

Kokkuvõttes on veel arenguruumi, et meetmete tasandil veelgi ära kasutada digiüleminekust tulenevaid võimalusi. Tööprogrammide pakutavale võimalusele vaatamata ei paista, et need lahendused oleksid veel äratanud huvi või suurendanud suutlikkust pakutavaid võimalusi kasutada, sest muud liiki meetmetega võrreldes on seni rahastatud vaid väheseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendeid.